

ORTAÖĞRETİM KURUMLARINDA DERS DENETİMİ ARAŞTIRMASI

Dr. Mustafa YALÇINKAYA

Günümüzde dünyamız başdöndürücü bir gelişim ve değişim sürecini yaşamaktadır. Bilimsel çalışmaların sonucunda ortaya konan teknoloji ve buna paralel sosyal değişimler eğitimi büyük ölçüde etkilemektedir. Başlangıçta bütün bu gelişmelerin öncüsü olan eğitime sürecin devamında gelişmeye ayak uydurmada topluma yardımcı olma, yeni gelişmeleri izleme, besleme ve daha yenisini ortaya koyma işlevi düşmektedir. Bu çembersel dönüşüm içerisinde bir eğitim işgöreni olan öğretmenin gelişmelerden haberdar edilmesi önem taşır. İşte bu görevi yönetim adına teftiş kurumu, dolayısıyla onun müfettişleri yapar.

Diğer taraftan, başka sistemlerle etkileşim halinde olan eğitim sisteminin etkililik ve verimliliğinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu, sistemi hedefine ulaşmadaki başarısı bakımından zorunludur. Eğitim sisteminin etkililiği hakkında açık ve aydınlatıcı bir dönüt alınabilmesi, yönetimin teftiş aracılığı ile elde edeceği bilgilerle sağlanır. Teftiş sonuçları ile beslenemeyen kurumlar eksikliklerini ve problemlerini bulup gidermede rastlantılara bağlı kalır. Teftişte bunlar rastlantı olmaktan çıkarak, karar organlarının önüne ulaşan sağlıklı verilere dönüşür.

Türkiye'de eğitim öğretim Devletin gözetim ve denetimi altında yapılmaktadır. Buna göre, Türk eğitim sisteminde ilköğretim kurumlarının denetimini ilköğretim müfettişleri, ortaöğretim kurumlarının denetimini bakanlık müfettişleri yapmaktadır. Genelde kurum ve ders denetimi boyutlarında yürütülen bu çalışmalardan "Ortaöğretimde Ders Denetimi" araştırma konusu olarak seçilmiş ve aşağıda özetlenmiştir*.

Amaç

Araştırmanın amacı, ortaöğretim kurumlarında yapılan ders denetimlerinin karşılaşılan aksaklıklar ile önemli görülen konularda beklentileri belirleyerek denetim sisteminin gelişmesine katkıda bulunmaktır. Araştırmada bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

* "Ortaöğretimde Ders Denetimi" (Basılmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1992.

1. Ders denetiminde öğretmenin değerlendirilmesinde dikkate alınması gereken ders etkinlikleri ve dereceleri neler olmalıdır?
2. Bakanlık müfettişi, okul yöneticisi ve öğretmenlerin ders denetimleri hakkındaki görüşleri nelerdir?
3. Ders denetimine ilişkin olarak yapılan başlıca tartışma konuları hakkında görüşler nelerdir?
4. Müfettişlerin görevlerini yerine getirmede karşılaştıkları başlıca problemler ve bunların önem dereceleri nelerdir?
5. Teftişte görülen aksamalar ile teftiş sisteminin geliştirilmesi hususunda müfettiş, yönetici ve öğretmenlerin diğer görüş ve önerileri nelerdir?

Yöntem

Araştırma sorularına cevap alabilmek için hazırlanan araştırma anketi 1989-1990 öğretim yılında genel denetim gören ve örneklem olarak seçilen 6 ilin (Diyarbakır, Erzincan, Rize, Kırşehir, Uşak ve Tekirdağ) 5 tür ortaöğretim kurumu (lise, endüstri meslek lisesi, kız meslek lisesi, ticaret lisesi ve imam-hatip lisesi) okul yöneticileri ve öğretmenleri ile bunların teftişini yapan bakanlık müfettişlerine uygulanmıştır. Uygulama 245 bakanlık müfettişi, 182 okul yöneticisi ve 817 öğretmenin ortalama olarak % 71 oranında katılımıyla gerçekleşmiştir.

Toplanan bilgilerin çözümlenmesi bilgisayarla yapılmış; kişisel bilgilerin çözümlenmesinde yüzde, araştırma soruları cevaplarının çözümlenmesinde yüzde, ağırlıklı aritmetik ortalama, varyans analizi, Duncan'ın çoklu genişlik testi ve korelasyon hesaplamaları yapılmıştır.

Bulgular

Araştırmada cevap aranan sorularla ilgili olarak araştırma sonucunda elde edilen bulgular ve sonuçları özet olarak aşağıda verilmiştir.

1. Ders denetiminde öğretmenin değerlendirilmesinde dikkate alınması gereken ders etkinlikleri ve dereceleri

Bu husus için ele alınan etkinlikler, denek gruplarının görüşleri alınmak üzere ders içi ve ders dışı etkinlikler olarak iki grupta sıralanmıştır. Bu etkinliklerin müfettiş tarafından öğretmenin değerlendirilmesinde dikkate alınma derecelerine ilişkin denek grupları cevaplarının sonuçlarında;

a. Ders içi etkinliklerden;

- Konunun işlenmesinde öğrencilerin katkılarının sağlanması,
- Konuya ilişkin soruların bütün öğrencilere açık olarak yönetilmesi,
- Öğrencilerden gelen doğru cevapların pekiştirilmesi, doğru olmayanların düzeltilmesi,
- Öğrencilerden gelen sorulara açık cevaplar verilmesi

üç denek grubu tarafından da "pekçok" derecede dikkate alınmaya değer görülmüştür.

- Ses tonunun öğretim yapılan yerin durumuna göre ayarlanması,
- Öğrencilerle göz teması sağlanarak gözetim altında tutulması,
- Öğrenciler arasındaki bireysel farklılıkların dikkate alınması,
- Konunun özetlenerek öğrencilerle birlikte değerlendirilmesi

üç denek grubu tarafından da "çok" derecede dikkate alınmaya değer görülmüştür.

- İşlenecek konunun hedeflerinin belirlenmesi,
- Konunun amacına uygun öğretim metodunun seçilmesi,
- Konunun işlenmesinde öğretim ilkelerine uyulması,
- Konuşmalarda dilbilim kurallarına uyulması,
- Öğretim araçlarının uygun biçimde kullanılması,
- Konunun işlenmesinde somut örnekler verilmesi,
- Ders için ayrılan sürenin plana uygun biçimde kullanılması müfettişlere göre "pekçok", yönetici ve öğretmenlere göre "çok" ve
- Konunun ders planındaki sıraya göre işlenmesi

müfettişlere göre "çok", yönetici ve öğretmenlere göre "orta" derecede dikkate alınmaya değer görülmüştür.

b. Ders dışı etkinliklerden;

- Öğrencilerle sevgi ve saygıya dayalı ilişkiler içinde bulunulması,
- Öğretmenliğin mesleki saygınlığına uygun hareket ederek iyi örnek olunması

üç denek grubu tarafından da "pekçok" derecede dikkate alınmaya değer görülmüştür.

- Konuyla ilgili araç-gereçlerin hazırlanması,
- Öğrenci not defterinin işlenmiş olarak bulundurulması,
- Sınıf öğretmenliği görevinin gereği gibi yerine getirilmesi,
- Eğitici kol çalışmalarının amacına ulaşmasını sağlayacak rehberliğin yapılması

üç denek grubu tarafından da "çok" derecede dikkate alınmaya değer görülmüştür.

- Yıllık ders planının dersin amaçlarına uygun olarak hazırlanması,
- Öğrenci başarı değerlendirmelerinin mevzuata uygun olarak zamanında yapılması,
- Değerlendirmelerin dersin özelliklerine uygun olarak zamanında yapılması,
- Ödev konularının öğrencileri araştırmaya, yaratıcılığa yöneltecek şekilde seçilmesi,
- Meslekle ilgili gelişmelerin yakından izlenerek yararlanılması,
- Zümre arkadaşları ile gerekli işbirliği yaparak öğretimde beraberliğin sağlanması

müfettişlere göre "pekçok", yönetici ve öğretmenlere göre "çok" ve

- Günlük planların plan gereklerine uygun olarak yapılması

müfettişlere göre "çok", yönetici ve öğretmenlere göre "orta" derecede dikkate alınmaya değer görülmüştür.

Yukarda görüldüğü gibi, öğretmenlerin değerlendirilmesinde "Konunun ders planındaki sıraya göre işlenmesi" ve "Günlük planların plan gereklerine uygun olarak yapılması" hususları dışındaki etkinliklerin tümü de, üç grup tarafından da en az "çok" derecede dikkate alınmaya değer bulunmuşlardır. Anılan iki hususu da müfettişler "çok", yönetici ve öğretmenler "orta" derecede dikkate almaya değer görmüşlerdir. Ayrıca, bu iki hususun günlük plan çalışmaları ile ilgili olması dikkat çekicidir.

2. Bakanlık müfettişi, okul yöneticisi ve öğretmenlerin ders denetimleri hakkındaki görüşleri

Bu hususa cevap aranmak üzere hazırlanan 25 soru 6 başlık altında gruplandırılmıştır. Denek gruplarından, bu hususların ders denetimlerinde müfettişlerce yerine getirilme derecesine ilişkin görüşleri alınmıştır. Buna göre;

- a. "Denetim Amaçları" başlığı altında yer alan;
    - Amaçların uygulamalarda gerçekleştirme durumunu tespit etme,
    - Bakanlığın eğitim politikasının anlaşılmasını sağlama,
    - Denetimi öğretmenin eğitim-öğretimdeki başarısını artırmak amacıyla yapma,
    - Denetimi eğitim-öğretimin geliştirilmesi amacıyla yapma
- öğretmenlere göre "orta" derecede yerine getirilmektedir.

b. "Rehberlik-Yetiştirme" başlığı altında yer alan;

- Eğitim-öğretim alanındaki gelişmeleri duyurma,
- Öğretmenlerin gelişimlerini değerlendirerek rehberliğe olan ihtiyacı tespit etme,
- Eğitim-öğretim problemlerinin çözümlenmesinde danışmanlık yapma,
- Öğretmenlerin meslek içinde yetişmelerine yardımcı olma

hususlarının tamamı müfettişlere göre "çok", yönetici ve öğretmenlere göre "orta" derecede yerine getirilmektedir.

c. "Ders Denetimi" başlığı altında yer alan, "Derse öğretmenle görüştükten sonra girme" ve "Derse öğretmenle birlikte girme" hususları üç gruba göre de "çok"; "Sınıf içinde öğrencilerin yanında öğretmeni tenkit etmeme" müfettişlere göre "pekçok", yöneticilere göre "çok" ve öğretmenlere göre "orta"; "Ders denetimi sırasında sınıfta not tutmama" üç gruba göre de "orta"; "Denetimde karşısındakinin psikolojik durumunu dikkate alma" müfettişlere göre "çok", yönetici ve öğretmenlere göre "orta"; ve "Dersten öğretmenle birlikte çıkma" hususu müfettişlere göre "pekçok", yönetici ve öğretmenlere göre "çok" derecede yerine getirilmektedir.

d. "Denetim Sonunda" başlığı altında yer alan, "Ders denetimi sonunda sınıftaki gözlemlerini öğretmenle birlikte görüşerek tartışma" üç gruba göre de "çok"; "Ders denetimi sonrasında öğretmenlerle toplantı yapma" müfettiş ve yöneticilere göre "pekçok", öğretmenlere göre "çok"; ve "Denetim sonrası yapılan toplantılarda öğretmenlerin eğitim-öğretim çalışmaları üzerindeki görüşlerini serbestçe açıklamalarına ortam sağlama" hususu müfettişlere göre "pekçok", yönetici ve öğretmenlere göre "orta" derecede yerine getirilmektedir.

e. "Değerlendirme" başlığı altında yer alan;

- Öğretmenlerin başarı durumunun bilimsel metotlara uygun olarak değerlendirme,
- Değerlendirmelerinde okulun bulunduğu çevre şartlarını gözönünde bulundurma,
- Değerlendirmelerinde öğretmenin içinde bulunduğu psikolojik durumu gözönünde bulundurma,
- Morali yükseltmek için ödüllendirme yöntemlerini kullanma

hususlarının hepsi müfettişlere göre "çok", yönetici ve öğretmenlere göre "orta" ve onun da altında bir düzeyde yerine getirilmektedir.

f. "İletişim" başlığı altında yer alan;

- Okul yönetimi ile öğretmenler arasında etkili bir iletişim kurulmasında yardımcı olma,
- Öğretmenlerin isteklerini üst kademelere iletme,
- Okul-çevre ilişkilerini geliştirecek önerilerde bulunma

hususlarının üçü de müfettişlere göre "çok", yöneticilere göre "orta", öğretmenlere göre "az" derecede ve "Çevrede öğretmenlere destek havası uyandırma" hususu müfettişlere göre "çok", yönetici ve öğretmenlere göre "az" derecede yerine getirilmektedir.

Denek gruplarının ders denetimlerinde yer alan bazı hususların yerine getirilme derecelerine ilişkin cevapları kısaca gözden geçirildiğinde; "Dersten öğretmenle birlikte çıkma", "Ders denetimi sonunda sınıftaki gözlemlerini öğretmenle birlikte görüşerek tartışma" ve "Ders denetimi sonrasında öğretmenlerle toplantı yapma" hususları üç gruba göre de çoğunlukla yerine getirilmekte; diğer bütün hususlar ise müfettişlere göre "çok", yönetici ve öğretmenlere göre "orta" ve altında yerine getirilmektedir.

3. Ders denetimle ilişkin olarak yapılan bazı tartışma konuları hakkındaki görüşler

Bu hususa cevap alabilmek için ele alınan;

- "Müfettişin sicil amiri olmalıdır" görüşüne müfettişler "çok" derecede katılırken, yönetici ve öğretmenler "hiç" katılmamışlardır.
- "Denetimi okul' müdürü yapmalı; müfettiş rehberlik ve işbaşında yetiştirme görevi yapmalıdır" görüşüne müfettişler "az", yöneticiler "çok", öğretmenler "orta",
- "Denetim-rehberlik görevi ile soruşturma görevi ayrı müfettişler tarafından yürütülmelidir" görüşüne müfettişler "orta", yönetici ve öğretmenler "çok",
- "Ders denetim raporları denetlenenlere gönderilmelidir" görüşüne müfettişler "orta", yönetici ve öğretmenler "pekçok",
- "Müfettişlerin ders denetimlerindeki beklentileri önceden öğretmenlere bildirilmelidir" görüşüne üç grup da "çok",

- "Uygulanmakta olan Ders Denetim Formu'nda bulunan değerlendirme faktörleri öğretmenin değerlendirilmesi için yeterlidir" görüşüne üç grup da "orta"

derecede katılmışlardır.

4. Müfettişlerin görevlerini yerine getirmede karşılaştıkları başlıca problemler ve bunların önem dereceleri

Bu problemlere sahip kişiler olmaları bakımından, müfettişlere göre bunların ağırlık dereceleri sırasıyla şöyle belirlenmiştir:

1. Müfettişlikle ilgili görevlerin çok oluşundan dolayı, rehberlik çalışmalarına yeterli zamanın ayrılamaması,
2. Müfettişlikle ilgili görevlerin çok oluşundan dolayı ders denetimi çalışmalarına yeterli zamanın ayrılamaması,
3. Müfettişlikle ilgili görevlerin çok oluşunun müfettişin kendisini yetiştirmesine engel olması,
4. Her branşta yeterli sayıda müfettiş bulunmamasından dolayı müfettişin branşının dışındaki derslerin denetimini de yapmak zorunda kalması,
5. Denetimlerde yapılan tavsiyelerin yerine getirilip getirilmediğinin aynı müfettiş tarafından izlenmesinin çok güç olması,
6. Denetimler sonunda Millî Eğitim Bakanlığının ilgili birimlerine yapılan tekliflerin dikkate alınmaması,
7. Öğretmenlerin tam olarak değerlendirilebilmesi için bilimsel değerlendirme metotlarının uygulanamaması,
8. Müfettişlerin sicil amiri olmayışından dolayı denetimlerden beklenen etkinin sağlanamaması,
9. Öğretmenlerin müfettişlerle işbirliği yapmaktan kaçınması,
10. Müfettişe verilen soruşturma görevinin denetim-rehberlik çalışmaları ile bağdaşmaması,
11. Karşılaşılan sorunlarda öğretmenlerin müfettişlerden meslekî rehberlik istememesi.

Yönetici, öğretmen ve bütün gruplara göre müfettişlik görevinin yerine getirilmesinde en çok problem görülen husus "Her branşta yeterli sayıda

müfettiş bulunmamasından dolayı müfettişin branşının dışındaki derslerin denetimini de yapmak zorunda kalması", en az problem görülen husus ise "Müfettişlerin sicil amiri olmayışından dolayı denetimlerden beklenen etkinin sağlanamaması" olmuştur.

5. Ders denetimlerinde görülen aksamalar ile teftiş sisteminin geliştirilmesi hususunda müfettiş, yönetici ve öğretmenlerin diğer görüş ve önerileri

Araştırma anketinde açık uçlu olarak yer alan bu soruya gelen görüş ve öneriler gözden geçirildiğinde, bakanlık müfettişlerince en çok önerilen hususlar şunlar olmuştur:

- Bakanlık müfettişlerinin yaptıkları rehberlik uygulamalarında sürekliliğin sağlanabilmesi için okul müdürleri izleme çalışması yapılmalıdır.
- Yapılan rehberlik doğrultusunda, daha sonraki yıllarda aynı müfettişin aynı öğretmenleri denetlemesi sağlanmalıdır.
- Denetim elemanının hem rehberlik, hem de denetim yapması çelişkilidir; rehberlik ve yetiştirme yönetimin görevi olmalıdır.
- Teftişle ilgili görevlerin ve bir müfettiş tarafından denetlenen öğretmen sayısının çokluğundan dolayı rehberlik çalışmaları yeterince yapılamamaktadır. Bu nedenle, görev-öğretmen sayısı-süre dengesi iyi kurulmalıdır.

Aynı soruya okul yöneticisi ve öğretmenlerden gelen cevaplar özetlendiğinde, bu grupların daha çok; yeterli rehberlik yapılmamasından, teftişlerin çok uzun aralıklarla ve kısa sürede yapılmasından, müfettişlerin istek ve önerilerde birlik içerisinde olmamalarından, teftiş ve değerlendirmelerde okulun içinde bulunduğu ortam ve çevrenin gözönüne alınmamasından, kendilerine çok eleştiri yapılmasından ve eksik aranmasından yakındıkları görülmektedir.

Grupların görüşleri karşılaştırıldığında; özellikle, denetim ve rehberlik çalışmalarında yeterli zamanın ayrılamamasından üç grubun da şikayetçi olduğu anlaşılmaktadır. Burada dikkati çeken bir konu da, ankette yer aldığı halde, bazı hususların yeniden yazılmasına gerek duyulmuş olmasıdır. Bu durum, problemin önemine dikkat çekme anlamında yorumlanabilir.

Öneriler

Araştırma sonuçlarına göre, bakanlık müfettişleri ile ortaöğretim kurumlarında görev yapan okul yöneticisi ve öğretmenlerin "ortaöğretimde ders denetimine ilişkin görüşlerine dayalı öneriler şunlardır:

1. Türk millî eğitiminin amaçlarının uygulamalarda gerçekleşme durumu denetimlerde izlenmelidir.

2. Denetimler eğitim-öğretimin geliştirilmesi ve öğretmenin başarısının artırılması amacıyla yapılmalıdır.

3. Rehberlik ve yetiştirme çalışmalarına gereken önem verilmeli, daha fazla zaman ayrılmalıdır.

4. Denetimler daha yakından, daha sık ve daha uzun süreli olmalıdır. Böylece denetimlerden beklenen etki ve yarar sağlanabileceği gibi, bakanlık müfettişlerine sicil amiri olma yetkisi de verilebilir.

5. Denetim-rehberlik görevi ile soruşturma görevi ayrı müfettişler tarafından yürütülmelidir.

6. Müfettişlerin beklentileri denetimden önce öğretmenlere bildirilmeli; daha da önemlisi, denetimler öğretmenle birlikte planlanmalı ve bu plana göre yapılmalıdır.

7. Öğretmenlerin başarı durumları belirlenirken; bilimsel yöntemlerle değerlendirme yapılmalı, bu değerlendirmelerde okul ortamı, çevre ve öğretmenin içinde bulunduğu psikolojik durum gözönüne alınmalıdır.

8. Uygulanmakta olan ders denetim formu yerine, yapılan değerlendirmeyi daha açık ve ayrıntılı gösteren bir gözlem formu geliştirilmelidir.

9. Ders denetim raporları denetlenenlere de gönderilmelidir.

10. Morali yükseltmek için ödüllendirme yöntemlerine başvurulmalıdır.

11. Öğretmenlerin istekleri üst kademelere iletilmeli, sonuçtan kendileri haberdar edilmelidir.

12. Müfettişlerce Bakanlık birimlerine yapılan tekliflerin kararlaştırılmasında Bakanlık daha duyarlı olmalı, kararlara Teftiş Kurulu'nun da katılması sağlanmalıdır.